

УДК 339.162:332.1

О. Ю. Чужкова

Луцький національний технічний університет

ТЕОРЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ РОЗДРІБНОЇ ТОРГОВЕЛЬНОЇ МЕРЕЖІ

У статті проведено теоретичні дослідження сутнісної характеристики поняття «територіальна організація роздрібно-торговельної мережі». Досліджено різні підходи щодо тлумачення понять «територіальна організація» та «роздрібно-торговельна мережа». Подано авторське бачення даної проблематики.

Ключові слова: торгівля, торговельна мережа, територіальна організація, регіон.

В статье проведены теоретические исследования сущностной характеристики понятия «территориальная организация розничной торговой сети». Исследованы разные подходы относительно толкования понятий «территориальная организация» и «розничная торговая сеть». Подано авторское виденье данной проблематики.

Ключевые слова: торговля, торговая сеть, территориальная организация, регион.

In the article theoretical researches of essence description of concept are conducted «territorial organization of retail auction network». It is explored different approaches in relation to interpretation of concepts «territorial organization» and «retail auction network». The author seeing of this problem is given.

Keywords: trade, auction network, territorial organization region.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в Україні, привели до радикальних змін умов функціонування різних видів економічної діяльності, в тому числі й торгівлі. Однією із необхідних умов підвищення ефективності функціонування торгівлі є досягнення максимальної збалансованості та відповідності її територіальній організації попиту населення та інтересам самих торговельних підприємств. Це, в свою чергу, потребує вдосконалення теоретичних основ та методичних рекомендацій підвищення ефективності територіальної організації роздрібно-торговельної мережі.

Територіальна організація роздрібно-торговельної мережі свідчить про регіональні відмінності в забезпеченні населення об'єктами торгівлі, в тому числі між містом і селом. Так, у містах, де проживає 2/3 населення, зосереджено 70% роздрібних підприємств, близько 75% торгових площ, 92% товарообороту. На сільську місцевість з населенням 16 млн. осіб (33%) припадає лише 8% загального обороту внутрішньої торгівлі. Розрив між товарообігом на одиницю міського і сільського населення – майже 6 разів, і він продовжує збільшуватись. Так, у сільській місцевості забезпеченість населення торговельними площами становить лише 903 м² на 10000 осіб постійного населення, що в 1,5 раза менше, ніж у міських поселеннях [1, с. 300].

Водночас спостерігається і різна забезпеченість роздрібними торговельними об'єктами у регіональному розрізі. В межах регіонів спостерігаються очевидні диспропорції і деформації в забезпеченні населення роздрібною мережею, торговельними площами, структурі товарообігу тощо.

За цим показником Україна лідирує серед багатьох країн. Але варто зауважити, що вітчизняні підприємства мають порівняно невеликі торговельні площі – середній розмір магазину не перевищує 90 м². У регіональній структурі найбільш виражені деформації склались у товарообороті. Загалом товарообіг на одну особу малий – усього 707 грн. на рік. В окремих областях цей показник становить 55–60%

середнього рівня по Україні [2, с. 300]. А рівень регіональних асиметрій становить декілька разів, що значно перевищує порогові показники. Усе це вказує на наявність проблем у розвитку роздрібно-торгової мережі регіонів держави, що створює необхідність удосконалення її територіальної організації.

Отже, основними проблемами в торгівлі, які потребують першочергового вирішення, є:

- значні регіональні відмінності в забезпеченні об'єктами роздрібно-торгівлі, товарообігу, торговельною площею;
- закриття великої частини магазинів у селі та відкриття на їх місці павільйонів, що спричиняє зменшення асортименту товарів, а деякою мірою і зниження якості;
- неконтрольоване відкриття стихійних ринків, на яких реалізують товари низької якості тощо.

Вагомий внесок у дослідження поняття «територіальна організація» внесли такі науковці, як Н.Агафонов, Е.Алаєв, О.Алимов, В.Варламов, З.Герасимчук, Ф.Заставний, С.Іщук, М.Некрасов, В.Павленко, Д.Стеченко, Л.Чернюк, А.Федорищева та ряд інших. Водночас кожен із науковців розглядав різні рівні територіальної організації та вкладав різні ознаки у зміст даного поняття.

Мета роботи. Недостатня вирішеність даних проблем свідчить про необхідність подальших поглиблених наукових досліджень територіальної організації роздрібно-торгівельної мережі задля максимального задоволення потреб населення у високоякісних товарах. Зважаючи на це, необхідно, перш за все, визначитись зі змістом поняття «територіальна організація роздрібно-торгівельної мережі». Розгляду його змісту повинно передувати дослідження понять «територіальна організація» та «роздрібно-торгівельна мережа».

Рівні територіальної організації та ознаки, що формують її зміст, подано у табл.1.

Територіальною організацією продуктивних сил займалися такі науковці, як М.Некрасов, Л.Чернюк, Д.Клиновий, С.Дорогунцов, О.Алимов, З.Герасимчук, Б.Данилишин.

Проведені дослідження територіальної організації продуктивних сил вказують на те, що в основу даного поняття покладено такі ознаки, як: розміщення об'єктів, що дозволяє забезпечити досягнення певного ефекту; розміщення об'єктів відповідно до наявного потенціалу для їх функціонування; територіальний поділ праці та розміщення господарства країни; створення оптимальної структури виробництва на певній території.

Таким чином, зважаючи на виділені вище ознаки, під *територіальною організацією* будемо розуміти науково обґрунтоване впорядковане територіальне розміщення об'єктів, функціонування яких дозволить досягти оптимальної структури виробництва і споживання та соціально-економічного ефекту шляхом раціонального використання наявного потенціалу.

Наступним етапом дослідження є з'ясування змісту поняття «роздрібно-торгівельна мережа». У сучасній економічній науці є досить багато публікацій з приводу змісту та елементів роздрібно-торгівельної мережі, які різняться за своєю суттю. Розглянемо окремі з них, які представлено у табл.2.

Зважаючи на думки науковців, представлених у табл.2, у своїх дослідженнях будемо виходимо з того, що *роздрібно-торгова мережа* являє собою сукупність стаціонарних, напівстаціонарних та пересувних торговельних об'єктів, аптек для організації роздрібного продажу товарів, пунктів дистанційного продажу товарів, пунктів ремонту предметів особистого користування і домашнього вжитку із внутрішніми організаційними зв'язками, призначенням яких є максимальне задоволення потреб споживачів.

Таблиця 1. Рівні територіальної організації та ознаки, що лежать в її основі

Рівень територіальної організації	Науковець	Ознака	Трактування змісту поняття «територіальна організація»
Територіальна організація продуктивних сил	М.Некрасов [2, с.85]	Розміщення об'єктів, що дозволяє забезпечити ефект	Науково обгрунтоване розміщення взаємопов'язаних виробництв, підприємств, сфери обслуговування населення та інфраструктури, яке дає значний економічний і соціальний ефект, унаслідок комплексування життєдіяльності людей і повного використання території
	Чернюк Л.Г., Клиновий Д.В. [3, с.58]		Науково обгрунтоване розміщення взаємопов'язаних виробництв, сфери обслуговування населення та виробничої, ринкової й соціальної інфраструктури, яке дає значний економічний і соціальний ефект внаслідок раціонального їх комплексування, концентрації та формування економічно ефективної спеціалізації регіональної економіки
	Дорогунцов С.І. [4, с.100].		Розміщення виробництва і підприємств із урахуванням їх економічної ефективності та можливої екологічної шкідливості
	Алимов О.М., Заставний Ф.Д., Федорищева А.М. [5, с.12]		Сукупність прогресивних форм розміщення матеріального виробництва, розробка науково обгрунтованих і найбільш ефективних форм організації і управління
	Герасимчук З.В., Корецька Н.І. [6, с.16].	Розміщення об'єктів, що дозволяє забезпечити ефект	Науково обгрунтована система просторового впорядкування взаємопов'язаних виробництв, сфери обслуговування населення та виробничої, ринкової й соціальної інфраструктур, що дає значний економічний і соціальний ефект внаслідок раціонального їх поєднання та концентрації
	Данилишин Б.М., Чернюк Л.Г., Горська О.В., Фащевський М.І., Антоньєва Л.С., Щедрова І.М., Нікітюк М.П., Клиновий Д.В. [7, с.498]	Розміщення об'єктів згідно з наявним потенціалом	Цілеспрямоване управління формуванням територіальної структури комплексу країни та регіонів відповідно до наявних природно-ресурсного і соціально-технічного потенціалу
Територіальна організація господарства	Стеченко Д.М. [8, с.14; 9]	Територіальний поділ праці, розміщення господарства	Планомірно організована, керована система територіального поділу праці, комплексний розвиток і розміщення господарства країни та її окремих частин
Територіальна організація виробництва	Павленко В.Ф., Варламов В.С. [10, с.12]	Оптимальна структура	Сукупність організаційно-управлінських форм досягнення оптимальної структури виробництва на конкретній території

Таблиця 2. Підходи до визначення поняття «роздрібна торговельна мережа» та її елементів

Автор	Трактування поняття «роздрібна торговельна мережа»	Складові елементи
Бергер І.М.	Сукупність роздрібних підприємств, що діють на визначеній території, яка є окремою адміністративною одиницею	Магазини, палатки, павільйони, причепа
Гончаров П.Г. [11, с.10]	Сукупність торговельних підприємств та торговельних одиниць, розташованих на певній території	Магазини, ринки, торгові автомати, автопричепа, кіоски
Бланк І.О. [12, с.45]	Сукупність пунктів продажу	Магазини, кіоски, павільйони, підприємства посылкової торгівлі
Дашкова Л.П., Памбухчійнц В.К. [13, с.25]	Сукупність торговельних підприємств	Магазини, кіоски, торгові автомати, палатки, павільйони
Памбухчійнц О.В. [14, с. 9]	Сукупність великої кількості роздрібних торговельних підприємств, що здійснюють купівлю-продаж товарів і надання послуг покупцям для їх особистого, сімейного та домашнього використання	Магазин, магазин-склад, павільйон, кіоск, палатка, посылкова торгівля
Голошубова Н.О. [15, с.8]	Різні види об'єктів торгівлі	Магазини, ринки (організовані), павільйони, кіоски, торгові автомати, вагонлавки, автолавки, автоцистерни, лотки, корзини, палатки
Герасимчук З.В., Ковальська Л.Л., Вахович І.М. [16, с.10]	Сукупність стаціонарних, напівстаціонарних та пересувних торговельних об'єктів, а також аптек для організації роздрібного продажу товарів, пунктів дистанційного продажу товарів, а також пунктів ремонту предметів особистого користування і домашнього вжитку, не пов'язаних із виробництвом цих товарів	Магазини, магазини-склади, ринки, павільйони, кіоски, автопричепа, автолавки, палатки, аптеки, пункти ремонту предметів особистого користування і домашнього вжитку
Сгоров В.Ф. [17, с.27]	Сукупність підприємств роздрібної торгівлі, розміщених у межах конкретної території	Магазини, павільйони, кіоски, палатки, лотки, автолавки
Апопій В.В., Міщук І.П., Ребицький В.М. [1, с.300]	Загальна сукупність стаціонарних, напівстаціонарних, пересувних, віртуальних суб'єктів роздрібного продажу товарів і послуг, об'єднаних за територіальною ознакою	Палатки, кіоски, магазини, торгові автомати, павільйони, торгові комплекси, електронні комерційні центри, збірно-розбірні ятки
Платонов В.М. [18, с.20]	Сукупність пунктів роздрібного продажу товарів	Магазини, палатки, павільйони, кіоски, торгові автомати, автомагазини, підприємства посылкової торгівлі

Визначившись зі змістом понять «територіальна організація» та «роздрібна торгова мережа», можемо дати авторське бачення тлумачення сутнісної характеристики *територіальної організації роздрібної торгової мережі* як науково обгрунтоване впорядковане територіальне розміщення стаціонарних, напівстаціонарних та пересувних торговельних об'єктів, аптек для організації роздрібного продажу товарів, пунктів дистанційного продажу товарів, пунктів ремонту предметів особистого користування і домашнього вжитку, із внутрішніми організаційними зв'язками, функціонування яких спрямоване на максимальне задоволення потреб споживачів та дозволить досягти оптимальної структури виробництва і споживання, соціально-економічного ефекту шляхом раціонального використання наявного потенціалу.

Зважаючи на виділені вище проблеми територіальної організації роздрібної

торгової мережі та сутнісну характеристику її економічного змісту, вважаємо, що ефективна територіальна організація роздрібною торговою мережі повинна відповідати таким вимогам (рис.1):

- максимальне наближення торговельних об'єктів до споживачів, що зумовлено необхідністю скорочення витрат споживання, де радіус обслуговування повинен становити не більше 500 м;
- рівномірність розташування торговельних об'єктів на території регіону відповідно до щільності населення;
- оптимізація регіональних потоків товарів із ресурсами та їх розміщенням;
- групове розміщення торговельних об'єктів різного товарного профілю задля комплексного задоволення потреб споживачів.

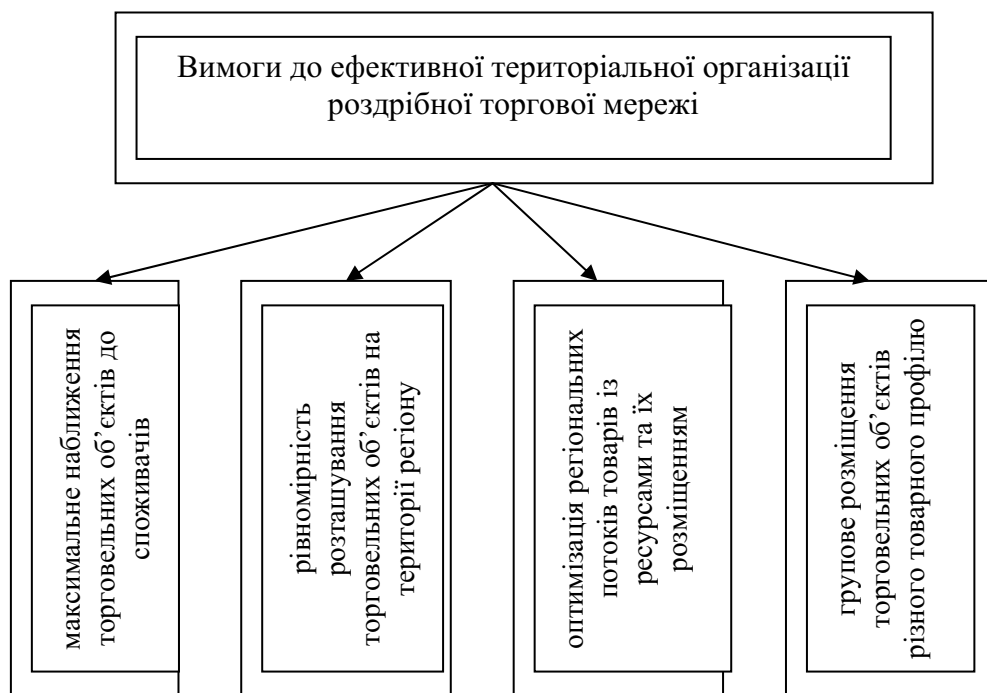

Рис.1. Вимоги до ефективної територіальної організації роздрібною торговою мережі

Дослідження даних торговельних об'єктів, їх розміщення по території України дозволить виявити і підтвердити проблеми, що існують у територіальній організації роздрібних торгових об'єктів та відповідно розробити заходи щодо їх усунення. Цьому повинно передувати дослідження чинників, які впливають на територіальну організацію роздрібною торговою мережі та зумовлюють регіональні асиметрії.

Бібліографічні посилання і примітки

1. Організація торгівлі: підручник / Апопій В.В., Міщук І.П., Ребицький В.М. та ін.; за ред. В.В. Апопія. – 2-ге вид., перероб. та доп. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 616 с.
2. Некрасов Н.Н. Региональная экономика: Теория, проблемы, методы / Н.Н. Некрасов. – М.: Экономика, 1975. – 316 с.
3. Чернюк Л.Г. Розміщення продуктивних сил України: навч. посіб. / Л.Г. Чернюк, Д.В. Клиновий. – К.: ЦУЛ, 2002. – 470 с.
4. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підручник / С.І. Дорогунцов,

- Т.А. Заяць, Ю.І. Пітюренко та ін.; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф., чл.-кор. НАН України С.І. Дорогунцова. – К.: КНЕУ, 2005. – 988 с.
5. Алымов А.Н. Размещение производительных сил / А.Н. Алымов, Ф.Д. Заставный, А.Н. Федорищева. – К.: Наук. думка, 1978. – 287 с.
  6. Корецька Н.І. Удосконалення територіальної організації банківської системи регіонів України: дис... канд. екон. наук за спец.: 08.00.05 – «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / Н.І. Корецька.
  7. Продуктивні сили економічних районів України / Б.М. Данилишин, Л.Г. Чернюк, О.В. Горська, М.І. Фащевський, Л.С. Антоньєва, І.М. Щедрова, М.П. Нікітюк, Д.В. Клиновий. – К.: НІЧЛАВА, 2000. – 520 с.
  8. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком: навч. посіб. / Д.М. Стеченко. – К.: Вища шк., 2000. – 223 с.
  9. Стеченко Д.М. Розміщення продуктивних сил і регіоналістика: навч. посіб. / Д.М. Стеченко. – К.: Вікар, 2001. – 377 с.
  10. Павленко В.Ф. Территориальное развитие народного хозяйства / В.Ф. Павленко, В.С. Варламов. – М.: Экономика, 1981. – 64 с.
  11. Гончаров П.Г. Организация торговли продовольственными товарами / П.Г. Гончаров, В.Ф. Егоров. – М.: Экономика, 1989. – 318 с.
  12. Бланк И.А. Торговый менеджмент / И.А. Бланк. – К.: УФИМБ, 1997. – 408 с.
  13. Дашкова Л.П. Организация, технология и проектирование торговых предприятий / Л.П. Дашкова, В.К. Памбухчиянц. – М.: Маркетинг, 2000. – 336 с.
  14. Памбухчиянц О.В. Технология розничной торговли: учебник для начального профессионального образования по профессии «Продавец, контролер-кассир» / О.В. Памбухчиянц. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Маркетинг, 2001. – 284 с.
  15. Голошубова Н.О. Организация торговли: подруч. для студ. вищ. навч. закл. / Н.О. Голошубова. – К.: Книга, 2004. – 560 с.
  16. Герасимчук З.В. Организация та технологія торгівлі: навчальний посібник / З.В. Герасимчук, Л.Л. Ковальська, І.М. Вахович. – Луцьк: Надстиря, 2005. – 324 с.
  17. Егоров В.Ф. Организация торговли: учебник для вузов / В.Ф. Егоров. – СПб.: Питер, 2004. – 352 с. – (Серия «Учебник для вузов»).
  18. Платонов В.Н. Организация торговли: учеб. пособие / В.Н. Платонов. – Мн.: БГЭУ, 2002. – 287 с.

Надійшла до редколегії 15.03.2010.